

Compilation of moral intelligence curriculum for pre-primary school children based on Burba's theory

Parvaneh Mohebiyan^{*}, Badrosadat Daneshmand^{}**

Abbas Rahmati^{*}**

Abstract

The aim of the current research is to compile the moral intelligence curriculum of pre-primary school children based on Borba's theory. The current research is practical from the objective aspect and from the quantitative aspect, it is a quantitative research that was conducted with a descriptive-survey method in order to answer and collect the research data. . The statistical population of the research includes all educational and psychology specialists who are teaching in the country's universities (510 people), whose names were identified through the website of the Ministry of Science, Research and Technology. And 200 people have been selected by purposeful sampling and 180 people answered the researcher-made questionnaire. The research tool is a questionnaire made by the researcher, and the opinions of five professors of Shahid Bahonar University of Kerman were used to determine the validity of the questionnaire, and the validity of the questionnaire was 85%. In order to calculate and measure the reliability of the research tool, Cronbach's alpha coefficient was used and the reliability of the research tool was 98%. Analysis of research data at the level of descriptive statistics (prevalence, mean, standard deviation, minimum, maximum, table and graph, skewness and

^{*} Master of Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran, Parvanehmohe9@gmail.com

^{**} Assistant Professor of Curriculum Planning, Department of Educational Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University, Kerman, Iran (Corresponding Author), daneshmand@uk.ac.ir

^{***} Associate Professor of Educational Psychology, Department of Psychology, Faculty of Literature and Humanities, Shahid Bahonar University, Kerman, abrahmati@uk.ac.ir@uk.ac.ir

Date received: 06/09/2023, Date of acceptance: 02/09/2024, Printed: 19/05/2025

kurtosis, Mahalanobis test) using SPSS software and structural equation modeling method using AMOS 23 software. The results obtained from the second-order confirmatory factor analysis show that the standard coefficients of the measurement of moral intelligence curriculum by objectives, content, teaching-learning process and evaluation are equal to 0.72, 0.94, 0.76, and 0.90 respectively. is 0 and because the significance level is equal to 0.001, it is smaller than the significance level of $\alpha=0.05$. Therefore, the strength of the relationship between the agent (the curriculum of moral intelligence) and the visible components (goals, content, teaching-learning process and evaluation), each of these components, based on Borba's theory, has seven sub-components (common features, empathy, self-control, conscience, respect, (fairness and tolerance) are considered to have a very favorable status. Therefore, it can be said that these four components and its sub-components have been able to measure the hidden variable well.

Keywords: Curriculum compilation, moral intelligence, child, preschool, Borba's theory.

Introduction

The first years of a child's life are considered one of the most important periods of his development, and what happens during this period fundamentally affects the subsequent growth of the child, and the knowledge he acquires during this period is very important and decisive (Taghipour, Lashkanari, Yousef Rashidi, 2015). The preschool period is the first stage of formal education. (Smith and Connelly, 2010) that its education is very important and vital for the child's development, and it requires a wealthy environment in the preschool to achieve harmony and promote the all-round development of the child, including: cognitive, physical and moral development (Yan, 2015).

The curriculum in early childhood is a program that focuses on the holistic development of the child. (Kabul, Modified translation, 2013). One of the factors that influence children's moods and help them grow and improve the child's learning in school is moral intelligence (Cooper and Schwartz, 2007, quoted by Rezapourmirsaleh and Shahidi, 2016). Barba (2011) defines moral intelligence as the capacity and ability to understand right from wrong, have strong moral beliefs and act on them, and behave in the right direction. According to him, the seven principles required for moral intelligence are: empathy, conscience and self-control, which are basic virtues, and the other four components include respect, kindness,

tolerance and fairness, which help our children pass them when facing the inevitable moral pressures and challenges of life. Cultivating stable and strong personality traits depends on strengthening moral intelligence in childhood (Rashid, Parse, 2013).

Materials & Methods

The current research is practical in terms of its purpose, and in terms of data collection, it is a descriptive-survey method. An online researcher-made questionnaire was used to collect the curriculum data, which included a total of 120 questions. To determine the validity of the questionnaire, according to the opinion of experienced professors and experts in this field, 0.85 was obtained, which is desirable. The reliability of the questionnaire was obtained using Cronbach's alpha coefficient of 0.84.

Discussion& result

The results of the present research indicate that the development of the components of moral intelligence can be included in the goals, content, and teaching-learning processes. This research has compiled the moral intelligence curriculum based on Barba's theory for the pre-primary period and identified the elements that cause the development of moral intelligence in children of this period. According to the results of the research on the objectives of the moral intelligence curriculum in all the components of moral intelligence based on Barba's theory including (empathy, self-control, conscience, respect, fairness and tolerance), the child will reach a stage where these components become a part of their conscious behavior. It must go through various steps that are mentioned in the designed program. Also, in the content of the children's moral intelligence curriculum, attention should be paid to the child's feelings and interests, and this work can be achieved with the variety of activities in the content and self-discovery of the child. It is also important to pay attention to the child's real life, to pay attention to the social, emotional and cognitive aspects of the child in the content, and in this way, audio files and scenarios should be used to familiarize the child with the desired component, the opportunity to think and act, and also to confront the child with the consequences. That work is beneficial. Also, the teaching-learning processes of children's moral intelligence curriculum should focus on the child's activeness, creating enjoyable experiences for him, diversity in activities, challenging the child, paying attention to

the child's ability and interests, as well as displaying the components of moral intelligence by the teacher himself in practice and The problem of modeling the child should be considered. Teaching-learning processes in the designed curriculum should include: role playing teaching method, storytelling method, puppet show method, play performance, game, group discussion method, problem solving method, innovation method and brain opening method. Also, the evaluation of children's moral intelligence curriculum should be done in real situations and informally, in the form of problem solving and real life through continuous observation of the teacher. In the evaluation, paying attention to the child's strengths and emphasizing them, giving immediate feedback to the child and paying attention to the fact that the child should be compared according to his own progress and not with others. Also, the evaluation methods that should be used in the designed program.

Conclusion

The results of the current research indicate that the professors of educational sciences and psychology of higher education centers, the curriculum of moral intelligence which has four main components, goals, content, teaching-learning process and evaluation methods, each of these components has seven sub-components based on Barba's theory including (common characteristics, empathy, self-control, conscience, respect, fairness and tolerance). Due to the fact that there is no similar research to compare the development of moral intelligence curriculum from the point of view of experts, therefore, its sub-components approved, which are the goals, content, teaching-learning and evaluation processes,.

Bibliography

- Agha Mohammadi, Javad (2012), "Investigating the role of parents' educational model in children's religious education", *Tarbiat Tablighi Research Journal*, first year, number 2. [In Persian]
- Aghili, Ramadan; Alam Elhadi, Jamila and Fathi Vajargah, Korosh (2017), "Development of the conceptual model of levels and stages of moral transformation with emphasis on Aristotle's views", *Islamic Philosophy and Kalam Quarterly, Aine Marafet*, Volume 18, Number 55, pp. 83-102. [In Persian]
- Aiti, Mohsen; Qurani Sirjani, Sima and Gholampour, Maitham (2017), "Explanation of the elements of the curriculum of moral education of elementary students based on humanistic psychology", *Ehlaq Bizidi Magazine*, Volume 9, Number 31, pp. 61-47. [In Persian]

369 Abstract

- Akbulut, M.E. & Sen, H.H. & Besiroglu, B. & Selcuk, B. (2019). The Role of Theory of Mind, Emotion Knowledge and Empathy in Preschoolers' Disruptive Behavior. *Journal of Child and Family Studies*.
- Alizadeh, Zahra; Dehghan, Fatemeh and Parvaneh, Elham (2018), "The relationship between academic self-regulation and moral intelligence with academic progress", *The Quarterly Journal of Ethics in Science and Technology*, Year 16, Number 3. [In Persian]
- Aminimoghadam, Yasmin; Mohammad Rezaei, Ali and Mukundhosseini, Shahrokh (2017), "Construction and Validation of Children's Moral Intelligence Scale Based on Borba's Theory", *Educational Measurement Quarterly of Allameh Tabatabai University*, 9th year, No. 34, pp. 27-45. [In Persian]
- Bani Asadi, Ibrahim; Barjali, Ahmed; Mofidi, Farkhunde and Bani Asadi, Fatemeh (2014), "Effectiveness of empathy training on bullying of children aged 4-6 years in preschool centers", *Preschool and Elementary Studies Quarterly*, Year 1, Number 1. [In Persian]
- Barbera, E. (2009). Mutual feedback in e-portfolio assessment: an approach to the netfolio system. *British Journal of Educational Technology*, 40 (2), 342-357.
- Betul, Sabzeh (2014), "Designing an entrepreneurship curriculum model for preschool children and its evaluation from the point of view of curriculum experts, entrepreneurship and educators". *Preschool and Elementary Studies Quarterly*, Volume 1, Number 1, pp. 140-160. [In Persian]
- Clarcken, R.H. (2009). Moral Intelligence in the Schools. Paper presented at the annual meeting of the Michigan Academy of Sciences, Arts and Letters Wayne State University, Detroit, MI.
- Darnajafi Shirazi, Mahnaz; Aliakbari, Mahnaz and Alipour, Ahmed (2014), "Effectiveness of storytelling on the components of moral intelligence of preschool girls in Isfahan city", *scientific-research bi-quarterly of social cognition*, third year, number 2, serial 6. [In Persian]
- Firozabadi, Mahshid and Aghaei Jeshughani, Asghar (1400), "Effectiveness of empathy group training based on cognitive-behavioral approach on preschool children's aggression", *Cognitive and Behavioral Science Research*, 10th year, number 2, series 19. [In Persian]
- Homan, Heydar Ali. (1388). Modeling structural equations using Lisrel software, Samit Publications, Tehran: Organization for the Study and Editing of Humanities Books. [In Persian]
- Jalai, Maeda; Cheragh Melai, Leila and Khodabakhsh Pir Kalani, Roshank (2018), "Effect of game based on moral intelligence on conscience, self-control and social responsibility of gifted elementary school children", *Educational Psychology Quarterly*, Volume 15, Number 54, pp. 59-89. [In Persian]
- Kadampour, Ezzatooleh; Kalanter, Jahangir and Yousufvand, Leila (2017), "Effect of teaching moral intelligence through storytelling on students' interpersonal forgiveness". *Research in educational systems*, number 1. [In Persian]
- Kadampour, Ezzatullah; Heydariyani, Leila; Kalanter, Jahangiri and Nasiri Hanis, Ghafar (2019), "Effect of teaching moral intelligence through storytelling on academic, social and emotional adjustment of students", *Scientific Quarterly of Teaching Research*, Year 8, Number 2. [In Persian]

- Kahrizeh, Mahnaz; Rezaian Faraji, Hamid and Zandipour, Taybeh (2017), "The effect of storytelling on moral intelligence and its components in female students of the first grade of elementary school", *Child Mental Health Quarterly*, Volume 5, Number 2, pp. 72-82. [In Persian]
- Karamad, J.& Fallah,V.& Salimi, L. (2020). Develop a Narrative Philosophy Education Program and Evaluate its Effectiveness on Moral Intelligence, Epistemological Beliefs and Emotional Self-Awareness in Adolescents. *Iranian journal of educational Sociology*. Volume 3, Number2.
- Lipman , M. (2003). *Thinking in Education* (2nd Ed.), Cambridge: Cambridge University Press.
- Mehroz, Mikaya; Shamsaei, Mohammad Mahdi and Baratian, Ruholah (2018), "The effectiveness of tolerance education on the mental health and adjustment of primary school children", *Psychological Health Research Quarterly*, Volume 13, Number 4. [In Persian]
- Mikele Borba (2012), *Cultivating moral intelligence: Seven basic virtues that must be taught to children in order to behave properly*, translated by Firuzeh Kavousi, Tehran: Rushd Publications. [In Persian]
- Mushfaqi, Maryam and Latifi, Zohra. (2018), "Effectiveness of life skills training package based on Islamic principles with an active method on the moral intelligence of female students", *Islamic Education and Training Quarterly*, Volume 4, Number 1, pp. 145-162. [In Persian]
- Naderi, Sosan (2016), "New methods of academic progress evaluation", 9th Iran Chemistry Education Conference, 9th period. [In Persian]
- Naqashzadeh, M.& Sabahizadeh, M. (2016). The effectiveness of the moral intelligence components training on the social interaction of female junior high school students. *Academic Journal of Psychological Studies* Vol. 5, Issue 2, 128-134, 2016.
- Narimani, Mohammad; Mohammadi, Glavizh; Almasi Rad, Nasreen and Mohammadi, Jahangir (2016), "The role of moral intelligence and risk perception in predicting academic burnout and procrastination of students", *Journal of School Psychology*, Volume 6, Number 2, pp. 124-145. [In Persian]
- Oskay, Z. F. (2008). *The role of continuous assessment in primary school* .Thesis of Master of education Doctoral dissertation. University of Zululand, Faculty of Education, Department of Foundations of Education.
- Osman, Y. (2019). The significance in using role models to influence primary school children's moral development: Pilot study. *Journal of Moral Education*.
- Parker, J.G. & Asher, S.R. (2010). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611-621.
- Patel, M . (2021). Moral Intelligence: A Conceptual Framework and School Implications. *Journal of Multidisciplinary*. Vol.06, Iss.08, pp. 10-15.
- Retnowat,G & Agoes Salim, R. M. & Saleh, A.Y. (2018). effectiveness of picture story books reading to increase kindness in children aged 5-6 years. *Lingua Cultura*, 12 (1), February 2018, 89-95.

371 Abstract

- Rezapour Mirsaleh, Yasser and Shahidi, Samia. (2016). "Effectiveness of teaching moral intelligence through storytelling on improving moods and learning behaviors of elementary school girl students". Scientific-Research Quarterly of Applied Psychology, Year 55, Number 3 (13). pp. 175-194. [In Persian]
- Saadipour, Ismail; Ebrahimi Qavam, Soghari; Khabaz, Hajar; Dartaj, Fariborz and Khamsan, Ahmad (2016). "Effect of Multilateral Thinking Strategies Promotion Program (PATHS) education on preschool children's respect, empathy and self-control with an Islamic approach", Islamic Education and Training Quarterly, Volume 2, Number 4, pp. 67-98. [In Persian]
- Safari, Mahmoud and Nadergholi, Ghorchian. (2016), "An analysis of absurd curriculum in educational content", Volume 14, Number 27, pp. 66-74. [In Persian]
- Saleh, K. (2018). Moral Intelligence and its Role in Formulating Children Characters. Multi-Knowledge Electronic Comprehensive, Journal For Education And Science Publications (MECSJ) ISSUE (7).
- Seif, Ali Akbar (2011), Educational Psychology, Publisher: Payam Noor University. [In Persian]
- Sheikh Al-Islami, Ali and Mohammadi, Nasim (2018), "Effectiveness of teaching moral intelligence skills on adjustment (emotional, educational, social) of bully students", Journal of Psychological Sciences, Volume 18, Number 77, pp. 527-519. [In Persian]
- Taghipour, Hossein Ali, Keshavarz, Lashkanari and Youssef Rashidi, Masoumeh (2015). "The preschool period is the first step in academic progress". International Conference on New Researches in Management, Economics and Human Sciences. Period 3. [In Persian]
- Torbatinejad, Hossein; Qasimpour, Safiya and Tahune Ban Gol Khatmi, Samira (1400), "Effectiveness of storytelling on the level of moral intelligence and vocabulary of second grade elementary school students". Bi-quarterly journal of research in educational sciences and counseling, 7th period, number 1. [In Persian]
- Turabi, Zh. (1389). The effect of group education on children's moral intelligence, master's thesis in psychology, Khorasgan: Islamic Azad University. [In Persian]
- Vahadani Asadi, Mohammad Reza; Nowrozi, Dariush; Fardanesh, Hashem; Aliabadi, Khadijah and Bagheri, Khosrow (2015). "Validation of educational design model for moral education", Educational Psychology Quarterly, Volume 12, Number 40, pp. 191-211. [In Persian]
- Vaziri Yazdi, Saeed; Yousefi, Alireza and Keshti Arai, Narges (2016), "Explaining the objectives of the curriculum for the development of moral intelligence of elementary school children". Research in curriculum planning, 14th year, 2nd term, number 28, pp. 15-23. [In Persian]
- Venita Cole. (2013). Education program in the pre-primary period, translated by Farkhande Mofidi, Tehran: Somit Publications. [In Persian]
- Yan, z. (2017). Research on the infiltration of moral education in preschool education. 2017 International Conference on Advanced Education, Psychology and Sports Science (AEPSS 2017).

تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا

پروانه محیان*

بدرالسادات دانشمند**، عباس رحمتی***

چکیده

هدف پژوهش حاضر، تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا است. پژوهش حاضر از بعد هدف، کاربردی و از بعد کمیت، پژوهشی کمی که با روش توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی است که در مراکز آموزش عالی کشور مشغول به تدریس می‌باشند (۵۱۰ نفر) است که اسامی آن‌ها از طریق سایت وزارت علوم و تحقیقات و فناوری کشور مشخص شد. و ۲۰۰ نفر به صورت نمونه‌گیری هدفمند (کسانی که در حوزه هوش اخلاقی کار تحقیقاتی داشتند و کسانی حوزه علاقه آنها کودک بود) انتخاب شده‌اند و تعداد ۱۸۰ نفر به پرسشنامه محقق ساخته پاسخ دادند.

ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق ساخته است که روایی آن ۸۵٪ به دست آمد. پایایی ابزار با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۹۸٪ به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش در سطح آمار توصیفی با استفاده از نرم‌افزار SPSS و روش الگویابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار AMOS 23 انجام گرفت. نتایج به دست آمده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه

* کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، بخش علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر

کرمان، ایران، Parvanehmohe9@gmail.com

** استادیار برنامه‌ریزی درسی، بخش علوم تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان،

ایران (نویسنده مسئول)، daneshmand@uk.ac.ir

*** دانشیار روانشناسی تربیتی، بخش روانشناسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان،

abrahmati@uk.ac.ir@uk.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۱۵، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۱۲، تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۲/۲۹

دوم نشان می‌دهد که ضرایب استاندارد میزان سنجش برنامه درسی هوش اخلاقی به وسیله اهداف، محتوا، فرایند یاددهی-یادگیری و ارزشیابی به ترتیب برابر با ۰/۷۲، ۰/۹۴، ۰/۷۶، و ۰/۹۰ است و چون سطح معناداری برابر ۰/۰۰۱ کوچک‌تر از سطح معناداری $\alpha=0/05$ است. بنابراین قدرت رابطه بین عامل (برنامه درسی هوش اخلاقی) و مؤلفه‌های قابل مشاهده که هرکدام از این مؤلفه‌ها خود براساس نظریه بوربا دارای هفت زیر مؤلفه می‌باشند، سنجیده شده‌اند دارای وضعیت خیلی مطلوب است.

کلیدواژه‌ها: تدوین برنامه درسی، هوش اخلاقی، کودک، پیش‌دبستانی، نظریه بوربا.

۱. مقدمه

سال‌های آغازین زندگی کودک، یکی از مهم‌ترین دوره‌های رشد او به شمار می‌رود و آنچه در این دوران رخ می‌دهد به‌طور اساسی بر رشد بعدی کودک مؤثر است و دانشی که در این دوران به دست می‌آورد بسیار مهم و تعیین‌کننده است (تقی‌پور، لشکناری، یوسف‌رشیدی، ۱۳۹۵). دوره پیش از دبستان، اولین مرحله آموزش و پرورش رسمی است. (اسمیت و کانلی، ۲۰۱۰). که آموزش آن برای رشد کودک بسیار مهم و حیاتی است و لازمه آن محیطی غنی در پیش‌دبستانی است که به تحقق هماهنگی و ارتقای رشد همه‌جانبه کودک از جمله: رشد شناختی، جسمانی و اخلاقی بپردازد (Yan, 2015).

برنامه درسی در دوران اولیه کودکی، برنامه‌ای است که به رشد همه‌جانبه کودک متمرکز شده است. (Kaul، ترجمه مفیدی، ۱۳۹۳). آموزش و برنامه درسی در پیش‌دبستانی کودک محورند، نه موضوع محور و برنامه‌ها براساس کودک محوری طراحی و تهیه می‌شوند. در این برنامه علایق، نیازها و توانایی کودک اساس برنامه‌ریزی قرار می‌گیرد. مراد اصلی از دوره پیش‌دبستان پرورش کودکان است نه آموزش علمی و جدی آن‌ها، لذا برنامه‌های آموزشی و درسی که در قالب فعالیت‌های موردعلاقه کودکان همچون نقاشی، بازی، سرودخوانی، دست‌کاری اشیا و... ارائه می‌شوند، با تمرکز بر روش‌های تدریس فعال و علایق و نیازها و نیز توانایی‌ها و ویژگی‌های کودکان می‌توانند زمینه‌ساز رشد و شکوفایی حواس مختلف و برانگیزاننده کنجکاوی آن‌ها باشند. درواقع آموزش‌های برنامه پیش‌دبستانی مبتنی بر رشد همه‌جانبه دانش آموزان در این دوره است (تقی‌پور، کشاورز لشکناری، یوسف رشیدی، ۱۳۹۵).

امروزه اخلاق از عوامل اصلی عملکرد موفق است. عدم توجه به اخلاق در جامعه می تواند عوارض عمده ای را برای جامعه به همراه آورد. (نقاش زاده و صباحی زاده ۲۰۱۶). به طور کلی می توان اظهار داشت که مسئله تربیت اخلاقی و دینی از نیازهای ضروری هر جامعه انسانی است که به ویژه از دوره کودکی و نوجوانی برای والدین و برنامه ریزان آموزش و پرورش مسئولیت آفرین است و کیفیت تحقق آن می تواند برای فرد و جامعه نیز سرنوشت ساز باشد (کیان، ۱۳۹۴). به علاوه نقش و اهمیت برنامه های درسی و طراحان و کارشناسان آن در تحقق تربیت اخلاقی بسیار حساس است و فقدان برنامه ریزی ماهر و باصلاحیت آسیب جدی در این زمینه ایجاد می کند (آقامحمدی، ۱۳۹۲).

یکی از عواملی که بر حالت های خلقی کودکان تأثیرگذار است و به رشد آن کمک کند و در نتیجه یادگیری کودک را در مدرسه بهبود بخشد، هوش اخلاقی است (کوپر و شوارتز، ۲۰۰۷، به نقل از رضاپورمیر صالح و شاهدی، ۱۳۹۶). هوش اخلاقی به معنای توانایی درک درست از نادرست است. این عبارت به معنای برخوردار بودن از عقاید اخلاقی راسخ و قوی و عمل کردن به آنها است، به گونه ای که فرد به شیوه های صحیح و محترمانه رفتار کند. اگر هوش، را ظرفیت سازگاری با موقعیت جدید بدانیم، آنگاه اخلاق ظرفیت سازمان دهی ارزشی به این موقعیت را پوشش خواهد داد؛ از این رو هوش اخلاقی در کنار هوش عقلانی می تواند ژرفای توانمندی های فکری و عاطفی کودک را در ابعاد زندگی وی نمایان ساخته و نیک اندیشی و نیک خویی را در او پدید آورد. هوش اخلاقی، نقطه عطفی برای تمام هوش ها در نظر گرفته شده و در واقع هوش حیاتی برای همه انسان ها است. مهم ترین نکته در مبحث هوش اخلاقی این است که این هوش به طور کامل آموختنی و قابل یادگیری است از طریق تربیت به کودکان منتقل می شود. پرداختن به اخلاق و به ویژه آموزش هوش اخلاقی در تأمین سلامت و سعادت دانش آموزان می تواند نقش مهمی را ایفا کند به طوری که دانش آموزانی که باروحیه اخلاق مداری و تشخیص درست از نادرست پرورش می یابند در زندگی فردی و خانوادگی و همچنین شغلی خود به احتمال زیاد کارآمدتر خواهند بود. منش براساس هفت فضیلت اخلاقی تعریف می شود که عبارت است از: همدلی، وجدان، خویشتن داری، احترام، مهربانی، بردباری و انصاف (بوربا، ۲۰۱۰، کاووسی، ۱۳۹۰). بوربا (۲۰۱۱)، هوش اخلاقی را ظرفیت و توانایی درک درست از خلاف، داشتن اعتقادات اخلاقی قوی و عمل به آنها و رفتار در جهت صحیح و درست تعریف می کند. به زعم وی هفت اصل مورد نیاز برای هوش اخلاقی: همدلی، وجدان و

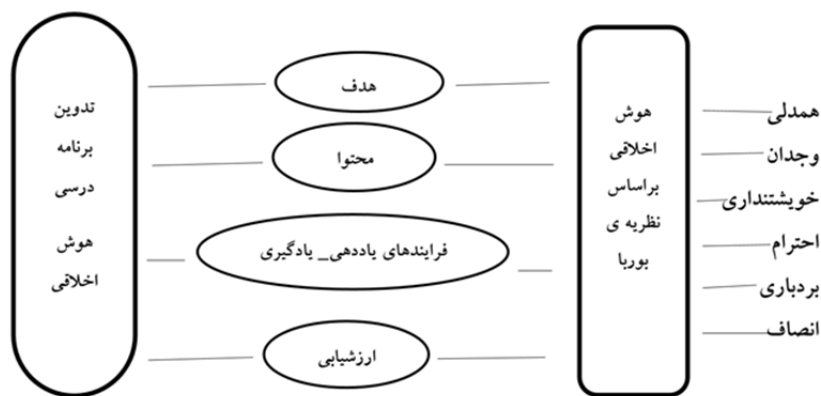
خویش‌داری است، که از فضیلت‌های اساسی بوده و چهار مؤلفه‌ی دیگر شامل احترام، مهربانی، بردباری و انصاف هستند، که به کودکان کمک می‌کند در هنگام مواجهه با فشارها و چالش‌های اخلاقی گریزناپذیر زندگی از آن‌ها عبور کنند. پرورش ویژگی‌های شخصیتی استوار و محکم در گرو تقویت هوش اخلاقی است (رشیدی، پارسا، ۱۳۹۳). هوش اخلاقی مفهومی جدید است که ظرفیت بالایی برای بهبود درک ما از رفتار و یادگیری دارد. تقویت هوش اخلاقی کودکان بهترین فرصت برای قرار دادن فرزندان در مسیر درست است تا آن‌ها بتوانند علاوه بر درست فکر کردن، درست هم عمل کنند (قدم‌پور، کلانتر و یوسف‌وند، ۱۳۹۷). از طریق رفتن به‌سوی برنامه درسی اخلاقی و برنامه‌ای که به هوش اخلاقی بپردازد می‌توان تجارب بامعنی و باارزشی را برای دانش‌آموزان فراهم آورد که حالات ناشی از آن درونی شده و به‌عنوان سرمایه جاودان از آن بهره جست. نتایج چنین برنامه درسی همانا معلمان، فراگیران، مدارس و تغییرات با اخلاق و با روح همراه با جامعه‌ای شاد و کارآمد خواهد بود (وزیری یزدی، یوسفی و کشتی آرای، ۱۳۹۶).

ازجمله پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه می‌توان به تحقیقات زیر اشاره کرد که برخی به عوامل مؤثر و مرتبط باهوش اخلاقی پرداخته‌اند به‌عنوان نمونه: علی‌اکبری، علیپور و در نجفی شیرازی (۱۳۹۳)، میرصالح و شاهدی (۱۳۹۶) و کهریزه، رضاییان فرجی، زندی پور (۱۳۹۷)، و تربتی‌نژاد، قاسم‌پور، طاهونه بان گل خطمی (۱۴۰۰)، نشان دادند قصه‌گویی بر مؤلفه‌های هوش اخلاقی و کلامی و بر بهبود حالت‌های خلقی و رفتارهای یادگیری کودکان اثربخش است و قدم‌پور، کلانتر و یوسف‌وند (۱۳۹۷)، در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که آموزش هوش اخلاقی به روش قصه‌گویی بر بخشودگی بین فردی دانش‌آموزان مؤثر است. همچنین نتیجه تحقیق قدم پور، حیدریانی، کلانتر و نصیری هانیس (۱۳۹۹)، نشان داد که آموزش هوش اخلاقی به شیوه‌ی قصه‌گویی می‌تواند موجب بهبود سازگاری تحصیلی، اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان شود. در تحقیقی جلائی، چراغ ملایی، خدابخش پیرکلانی (۱۳۹۸)، نشان دادند که بسته بازی طراحی شده بر هوش اخلاقی بر افزایش سه مؤلفه وجدان، خویش‌داری و مسئولیت‌پذیری مؤثر بوده است، پس یکی از راه‌های افزایش هوش اخلاقی کمک گرفتن از روش بازی است. نتیجه تحقیق علیزاده، دهقان و پروانه (۱۳۹۸)، نشان داد که بین هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معنادار وجود دارد. نریمانی و محمدی و الماسی‌راد و محمدی (۱۳۹۶)، نشان دادند که توجه به متغیرهایی مانند هوش اخلاقی که «هوش حیاتی» برای همه انسان‌ها است، گام

مهمی در پیشگیری از فرسودگی تحصیلی و اهمال‌کاری دانش‌آموزان است. نتیجه تحقیق فیروزآبادی و آقاسی جشوقانی (۱۴۰۰)، نشان داد که آموزش گروهی همدلی با روش‌شناختی و رفتاری در کاهش پرخاشگری و بهبود عملکرد رفتاری کودکان پیش‌دبستانی و ایجاد روش‌های نوین در مداخلات بالینی کودکان تأثیر دارد. همچنین بنی اسدی، برجعلی، مفیدی و بنی اسدی (۱۳۹۴)، آموزش همدلی بر زورگویی کودکان ۴-۶ سال در مراکز پیش از دبستان مؤثر است. شیخ‌الاسلامی و محمدی (۱۳۹۸)، به این نتیجه رسیدند، می‌توان از آموزش مهارت‌های هوش اخلاقی برای افزایش سازشی یافتگی (عاطفی، آموزشی، اجتماعی) دانش‌آموزان زورگو استفاده کرد. تحقیق رضاپورمیرصالح، خردمند، شاهدی (۱۳۹۶)، نشان داد که با توجه به نیاز کنونی جامعه به فراگیری و رعایت اصول اخلاقی، آموزش هوش اخلاقی به کودکان می‌تواند یک روش مداخله‌ای مناسب جهت ارتقای عملکرد رفتاری و روابط اجتماعی آن‌ها نیز باشد و برای دستیابی به عملکرد اجتماعی و رفتاری بهتر در کودک، بایستی هوش اخلاقی خصوصاً در سنین ابتدایی مدرسه به کودکان آموزش داده شود. تحقیق وزیری یزدی و یوسفی و کشتی‌آرای (۱۳۹۶)، به تبیین اهداف برنامه درسی در جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پرداخته‌اند در راستای این تحقیق اهدافی را برای برنامه‌درسی دوره ابتدایی در جهت رشد هوش اخلاقی تعیین کردند. از دیگر تحقیقات می‌توان به تحقیق یان (۲۰۱۷)، صالح (۲۰۱۸)، که به اهمیت اخلاق و هوش اخلاقی و زیر مؤلفه‌های آن، در دوره پیش از دبستان و نقش آن در شخصیت کودکان پرداختند. نتایج تحقیق نقاش زاده و صباحی زاده (۲۰۱۶)، نشان داد آموزش مؤلفه‌های هوش اخلاقی بر تعامل اجتماعی دانش‌آموزان تأثیر بسزایی دارد و هوش اخلاقی را می‌توان از طریق بسته‌های محقق ساخته و با تکنیک و روش از پیش تعیین‌شده آموزش داد. نتیجه تحقیق رتنواتی، سلیم و صالح (۲۰۱۸)، نشان داد که کتاب داستان‌های تصویری که به توصیف رفتارهایی که با مهربانی و بخشش همراه است، بر مهربانی کودکان پیش از دبستان، اثربخش است. پاتل (۲۰۲۱)، در مقاله‌های به نظریات مختلف در خصوص هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن پرداخت و بر آموزش اخلاق و هوش اخلاقی در مدرسه تأکید کرد. نتایج تحقیق کرامت، فلاح، سلیمی (۲۰۲۰)، نشان داد که ازجمله مؤلفه‌های آموزش فلسفه به شیوه قصه‌گویی، مسئولیت‌پذیری، گذشت، صداقت، شجاعت، ارزش‌های اخلاقی و مهارت‌های ارتباطی بود. نتایج تحقیق عثمان (۲۰۱۹)، نشان داد که یکی از راه‌های آموزش اخلاق و رشد اخلاقی کودکان، روش الگوسازی (روش

ارسطویی) است و تأکید بر آموزش اخلاق با این روش و تأثیر آن بر اخلاق کودکان کرده است.

با توجه به نتایج پژوهش‌های گذشته که نشان دادند آموزش هوش اخلاقی به کودکان می‌تواند یک روش مداخله‌ای مناسب جهت ارتقای عملکرد رفتاری و روابط اجتماعی آن‌ها باشد، این پژوهش به تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا پرداخته است. سؤال اساسی این است که هدف‌های آموزشی، محتوا، فرایندهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا کدام‌اند؟

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

۲. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از بعد هدف، کاربردی است زیرا که هدف این پژوهش تدوین برنامه درسی در راستای افزایش هوش اخلاقی کودکان پیش دبستان است تا برنامه‌ریزان از آن جهت برنامه‌ریزی هوش اخلاقی کودکان این دوره استفاده نمایند و از نظر گردآوری داده‌ها روش توصیفی-پیمایشی است.

۳. جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه متخصصان علوم تربیتی و روانشناسی است که در دانشگاه‌های عالی کشور مشغول به تدریس می‌باشند (۵۱۰ نفر) است که اسامی آن‌ها از

طریق سایت وزارت علوم و تحقیقات و فناوری کشور مشخص شد. و ۲۰۰ نفر به صورت نمونه گیری هدفمند (کسانی که در حوزه هوش اخلاقی کار تحقیقاتی داشتند و کسانی حوزه علاقه آنها کودک بود) انتخاب شده اند و تعداد ۱۸۰ نفر به پرسشنامه محقق ساخته پاسخ دادند.

۴. ابزار پژوهش

برای گردآوری داده های تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه ی بوربا، از پرسشنامه ی محقق ساخته آنلاین استفاده شد که درمجموع ۱۲۰ سؤال را در بر گرفت. این پرسشنامه شامل شش مؤلفه ی همدلی، خویشن داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری بود که در قالب اهداف، محتوا، فرایند یاددهی- یادگیری و ارزشیابی مخلفه ها به ترتیب در این پرسشنامه از دیدگاه اساتید علوم تربیتی و روانشناسی مراکز آموزش عالی موردسنجش قرار گرفت. روایی سازه با اطلاعات به دست آمده از تحلیل عاملی، نشان می دهد که رابطه بین متغیر اصلی (برنامه درسی هوش اخلاقی) و مؤلفه های آن (اهداف، محتوا، فعالیت های یاددهی- یادگیری و روش های ارزشیابی)، به ترتیب ۰/۷۹، ۰/۹۰ و ۰/۸۴ است، که در حد خیلی مطلوب است. همچنین رابطه بین این چهار مؤلفه و شاخص های آنها، در حد قابل قبول و خیلی مطلوب است. برای تعیین روایی پرسشنامه طبق نظر اساتید مجرب و صاحب نظر در این حوزه ۰/۸۵ به دست آمد که مطلوب است. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ به دست آمد.

۵. روش تجزیه و تحلیل داده ها

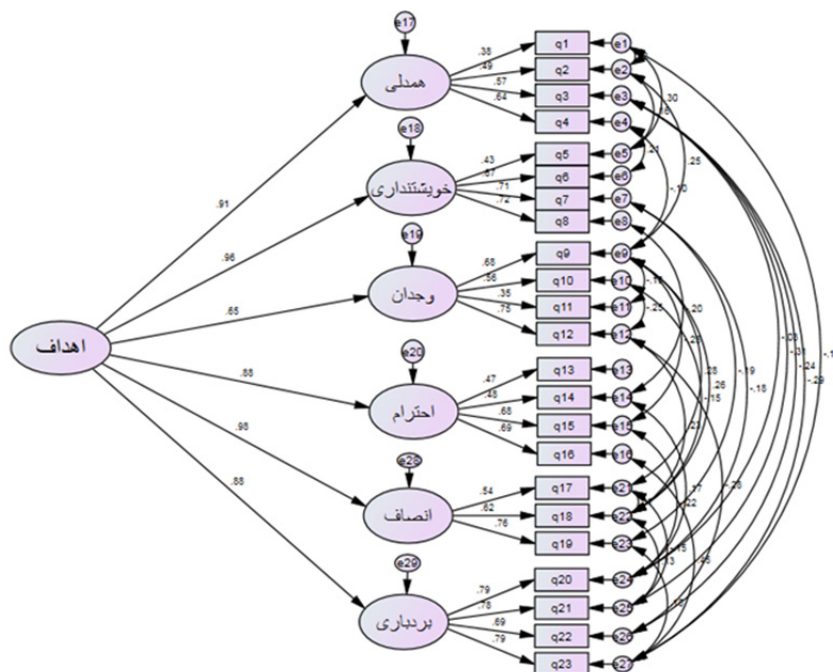
تجزیه و تحلیل داده های پژوهش در سطح آمار توصیفی (فراوانی، میانگین، انحراف استاندارد، کمترین، بیشترین، جدول و نمودار، کجی و کشیدگی، آزمون مهالانویس) با استفاده از نرم افزار SPSS²³ و روش الگویابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار AMOS²³ انجام گرفت. به منظور ارزیابی الگوی پیشنهادی، رویکرد دوحله ای آندرسون و گرینگ (۱۹۸۸) مورد استفاده قرار گرفت. در مرحله اول الگوی اندازه گیری و در مرحله دوم بخش ساختاری الگو بر پایه نتایج مرحله اول و با استفاده از الگویابی معادلات ساختاری (SEM) برآورد شدند. مدل یابی معادلات ساختاری یک تکنیک تحلیل چند متغیری بسیار کلی و نیرومند از خانواده رگرسیون چند متغیری و به بیان دقیق تر بسط «مدل

خطی کلی» است. که به پژوهشگر امکان می‌دهد مجموعه‌ای از معادلات رگرسیون را به گونه هم‌زمان مورد آزمون قرار دهد. مدل‌یابی معادله ساختاری یک رویکرد جامع برای آزمون فرضیه‌هایی درباره روابط متغیرهای مشاهده‌شده و مکنون است که گاه تحلیل ساختاری کوواریانس، مدل‌یابی علی‌نامیده شده است اما اصطلاح غالب در این روزها، مدل‌یابی معادله ساختاری یا به گونه خلاصه SEM است (هومن ۱۳۸۸، ص ۱۱). جهت آزمودن رابطه‌های واسطه‌ای در الگوی پیشنهادی و معنی‌داری آن‌ها از روش بارون و کنی (۱۹۸۶) و آزمون سوبل (۱۹۸۲) استفاده شد. تعیین کفایت برازش الگوی پیشنهادی با استفاده از چندین شاخص برازندگی انجام گرفت، این شاخص‌ها عبارتند از: مقدار کای‌دو، شاخص هنجار شده مجذور کای دو (نسبت مجذور کای بر درجات آزادی)، شاخص نیکویی برازش (GFI)، شاخص نیکویی برازش تعدیل‌یافته (AGFI)، شاخص برازندگی هنجار شده (NFI)، شاخص برازندگی تطبیقی (CFI)، شاخص برازندگی افزایشی (IFI)، شاخص تاکر-لویس (TLI) و جذر میانگین مجذورات خطای تقریب (RMSEA).

۶. یافته‌ها

۱.۶ هدف‌های آموزشی جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پیش‌ازدبستان براساس نظریه بوربا کدامند؟

با توجه به این‌که در این پژوهش اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا (شامل شش زیر مؤلفه، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری است) موردبررسی است. برای شناسایی و تبیین شاخص‌های این شش مؤلفه، تحلیل عاملی اکتشافی یعنی شناسایی رابطه و بار عاملی بین شاخص‌ها (۲۳ شاخص) با شش مؤلفه، انجام شد که در حد قابل‌قبول، مطلوب و خیلی مطلوب بود. در مرحله دوم جهت تعیین میزان رابطه بین اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی و شش زیر مؤلفه‌ی آن براساس نظریه بوربا (همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با نرم‌افزار AMOS²³ انجام شد.

RMSEA= 0.007 ,CMIN/DF = 1.01 ,P =0.449 ,CMIN =196.87

شکل ۱. مدل برازش شده جهت تعیین اهداف برنامه درسی هوش اخلاقی
بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۱، تحلیل برازش مدل با عنایت به شاخص‌های برازندگی، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی برای سؤال مورد نظر دارای برازش مناسبی است. به عبارت دیگر با توجه به سطح معناداری $\alpha \geq 0.05$ و مناسب بودن شاخص‌های برازندگی می‌توان از این مدل برای تعیین اهداف برنامه درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا استفاده کرد.

جدول ۱. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل
عاملی تأییدی اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی

شاخص‌های برازندگی الگو	CMIN	DF	CMIN/DF	NPAR	P	GFI	AGFI	IFI	TLI	CFI	NFI	RMSER
الگوی برازش شده	۱۹۴/۷۷	۱۹۵	۱/۰۱	>۱	۰/۴۴۹	۰/۹۳	۰/۸۸	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۸۹	۰/۰۰۷
مقادیر مطلوب	= df	۱	< ۳	۱	> ۰/۰۵	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	< ۰/۰۸

با توجه به اطلاعات جدول ۱، نتایج حاصل از تحلیل پارامترهای مدل اندازه‌گیری در اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا، همدلی با چهار شاخص، خویش‌داری با چهار شاخص، وجدان با چهار شاخص، احترام با چهار شاخص، انصاف با سه شاخص و بردباری با چهار شاخص، دارای ضرایب مسیر (بارهای عاملی) استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده بالا بوده و تبیین‌کننده خوبی جهت سنجش آن عامل (اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا) می‌باشند. بنابراین تمامی شاخص‌ها قادر به سنجش سازه مکنون اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا با عنایت به مقادیر t آنان هستند. چراکه مقدار t بزرگ‌تر از ۱/۹۶ نشان‌دهنده این است که این شاخص‌ها می‌توانند به عنوان بارهای عاملی تأثیرگذار، متغیر اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا را تبیین کرده و این تأثیرگذاری در سطح $\alpha \leq ۰/۰۵$ معنادار است.

در این میان از بین شش مؤلفه، «انصاف» با بیشترین ضریب مسیر (۰/۹۸) و «وجدان» با کمترین ضریب مسیر (۰/۶۵) و از بین ۲۳ شاخص، گویه شماره ۲۰ (معرفی خواسته‌های معقول و نامعقول در موقعیت‌ها) و گویه شماره ۲۳ (کودک به مرحله‌ای رسیده باشد که بردباری جزئی از رفتار آگاهانه فرد شود) با بیشترین ضریب مسیر (۰/۷۹) و گویه شماره ۱۱ (معرفی قوانین و مقررات و لزوم رعایت آن‌ها برای انجام درست کارها) با کمترین ضریب مسیر (۰/۳۵) تبیین‌کننده مدل می‌باشند. در جدول ۲، «اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید علوم تربیتی و روانشناسی» اولویت‌بندی شده است.

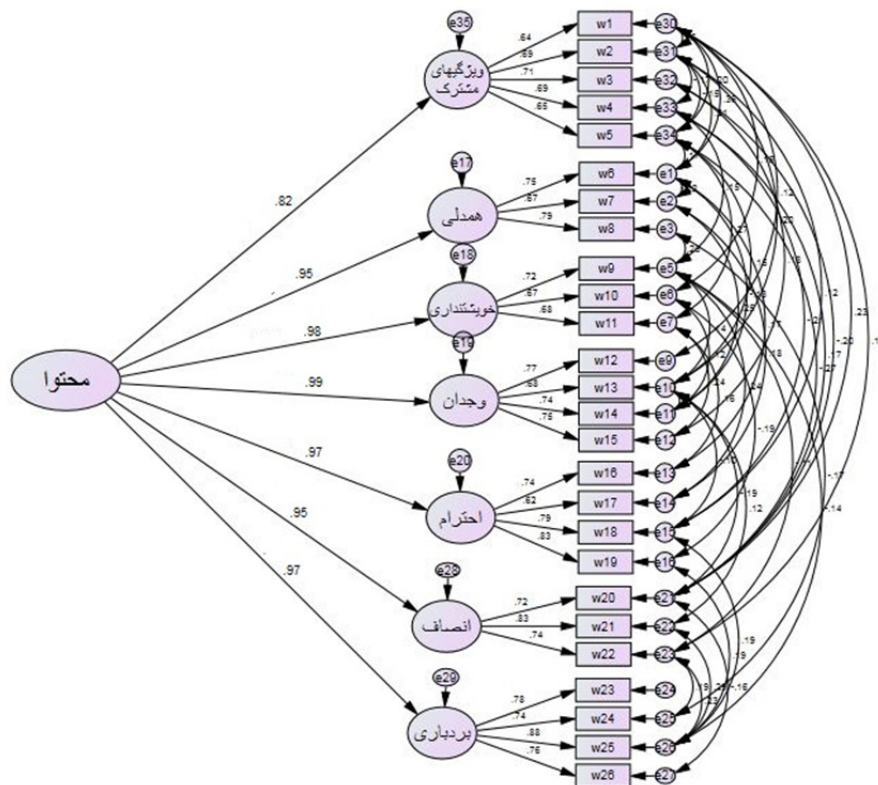
تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان ... (پروانه محیان و دیگران) ۳۸۳

جدول ۲. الگوی ساختاری مسیرها و ضرایب استاندارد آن‌ها در تحلیل عاملی تأییدی

اولویت اثر	سطح معناداری	ضرایب مسیر			زیر مؤلفه‌ها
		مقدار t	پارامتر استاندارد نشده	پارامتر استاندارد شده	
—	۰/۰۰۱	۴/۴۵	۰/۷۳	۰/۹۱	همدلی
—	۰/۰۰۱	۴/۴۱	۱/۳۷	۰/۹۶	خویش‌داری
—	۰/۰۰۱	۳/۹۲	۲/۲۴	۰/۶۵	وجدان
—	۰/۰۰۱	۳/۸۱	۱/۲۳	۰/۸۸	احترام
—	۰/۰۰۱	۴/۱۱	۲/۵۱	۰/۹۸	انصاف
—	۰/۰۰۱	۴/۵۱	۲/۷۳	۰/۸۸	بردباری

۲.۶ محتوای آموزشی جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا کدامند؟

با توجه به این‌که در این پژوهش محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا (شامل هفت زیر مؤلفه‌ی، ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری است) موردبررسی است. برای شناسایی و تبیین شاخص‌های این هفت مؤلفه، تحلیل عاملی اکتشافی یعنی شناسایی رابطه و بار عاملی بین شاخص‌ها (۲۶ شاخص) با هفت مؤلفه، انجام شد که در حد قابل‌قبول، مطلوب و خیلی مطلوب بودند. در مرحله دوم جهت تعیین میزان رابطه بین محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی و هفت زیر مؤلفه‌ی آن براساس نظریه بوربا (ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با نرم‌افزار AMOS²³ انجام شد.

RMSEA= 0.013, CMIN/DF = 1.03, P = 0.350, CMIN = 253.99

شکل ۲. مدل برازش شده جهت تعیین محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی
بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۳، تحلیل برازش مدل با عنایت به شاخص‌های برازندگی، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی برای سؤال موردنظر دارای برازش مناسبی است. به عبارت دیگر با توجه به سطح معناداری $\alpha \geq 0.05$ و مناسب بودن شاخص‌های برازندگی می‌توان از این مدل برای تعیین محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا استفاده کرد.

جدول ۳. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل
عاملی تأییدی محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی

شاخص‌های برازندگی الگو	CMIN	DF	CMIN/DF	NPAR	P	GFI	AGFI	IFI	TLI	CFI	NEI	RMSER
الگوی برازش شده	۲۵۳/۹۹	۲۶۶	۱/۰۳	۱۰۵	۰/۵۰	۰/۹۰	۰/۸۵	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۳	۰/۱۳
مقادیر مطلوب	= df	۱	< ۳	۱	> ۰/۵	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	< ۰/۰۸

با توجه به اطلاعات جدول ۴، نتایج حاصل از تحلیل پارامترهای مدل اندازه‌گیری در محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا، ویژگی‌های مشترک با پنج شاخص، همدلی با سه شاخص، خویش‌نهادی با سه شاخص، وجدان با چهار شاخص، احترام با چهار شاخص، انصاف با سه شاخص و بردباری با چهار شاخص، دارای ضرایب مسیر (بارهای عاملی) استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده بالا بوده و تبیین‌کننده خوبی جهت سنجش آن عامل (محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا) می‌باشند. بنابراین تمامی شاخص‌ها قادر به سنجش سازه مکنون محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا با عنایت به مقادیر t آنان هستند. چراکه مقدار t بزرگ‌تر از $۱/۹۶$ نشان‌دهنده این است که این شاخص‌ها می‌توانند به‌عنوان بارهای عاملی تأثیرگذار، متغیر محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا را تبیین کرده و این تأثیرگذاری در سطح $\alpha \leq ۰/۰۵$ معنادار است.

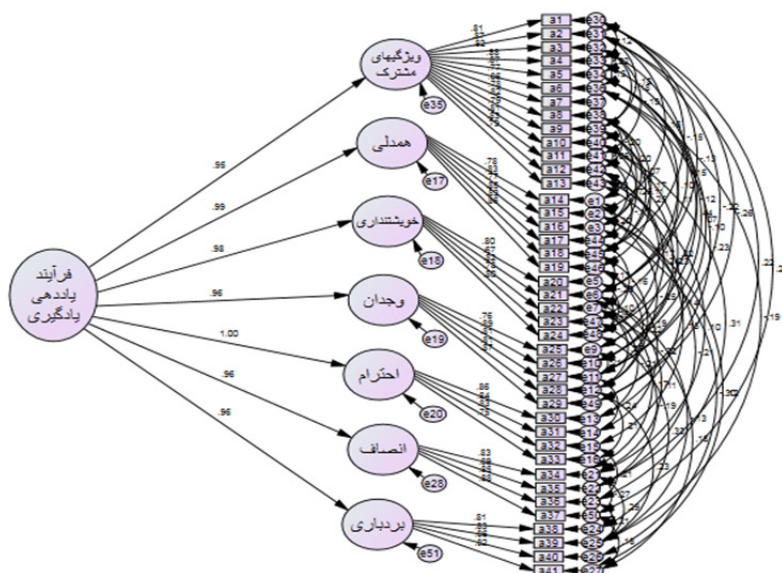
در این میان از بین هفت مؤلفه، «وجدان» با بیشترین ضریب مسیر ($۰/۹۹$) و «ویژگی‌های مشترک» با کمترین ضریب مسیر ($۰/۸۲$) و از بین ۲۶ شاخص، گویه شماره ۲۵ (محتوا باید فرصت‌هایی را در جهت روبرو شدن با رد خواسته‌هایش و بروز رفتار مناسب آن‌ها را فراهم آورد) با بیشترین ضریب مسیر ($۰/۸۹$) و گویه شماره ۵ (محتوا باید تنوع فعالیت‌ها را برای درک عمیق ارزش‌ها داشته باشد) با کمترین ضریب مسیر ($۰/۶۱$) تبیین‌کننده مدل می‌باشند. در جدول ۴ «محتوای برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید علوم تربیتی و روانشناسی» اولویت‌بندی شده است.

جدول ۴. الگوی ساختاری مسیرها و ضرایب استاندارد آن‌ها در تحلیل عاملی تأییدی

اولویت اثر	سطح معناداری	ضرایب مسیر			زیر مؤلفه‌ها
		مقدار t	پارامتر استاندارد نشده	پارامتر استاندارد شده	
—	۰/۰۰۱	۷/۸۵	۱/۲۹	۰/۸۲	ویژگی‌های مشترک
—	۰/۰۰۱	۹/۳۳	۱/۲۳	۰/۹۵	همدلی
—	۰/۰۰۱	۹/۸۳	۱/۳۲	۰/۹۸	خویش‌داری
—	۰/۰۰۱	۹/۴۶	۱/۱۶	۰/۹۹	وجدان
—	۰/۰۰۱	۸/۷۷	۱/۱۲	۰/۹۷	احترام
—	۰/۰۰۱	۹/۶۲	۱/۳۳	۰/۹۵	انصاف
—	۰/۰۰۱	۷/۸۵	۰/۹۸	۰/۹۷	بردباری

۳.۶ فرایندهای یاددهی-یادگیری جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا کدامند؟

با توجه به این‌که در این پژوهش فرایند یاددهی یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا (شامل هفت زیر مؤلفه، ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری است) موردبررسی است. برای شناسایی و تبیین شاخص‌های این هفت مؤلفه، تحلیل عاملی اکتشافی یعنی شناسایی رابطه و بار عاملی بین شاخص‌ها (۴۱ شاخص) با هفت مؤلفه، انجام شد که در حد خیلی مطلوب بودند. در مرحله دوم جهت تعیین میزان رابطه بین فرایند یاددهی یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی و هفت زیر مؤلفه‌ی آن براساس نظریه بوربا (ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با نرم‌افزار AMOS²³ انجام شد.

$$RMSEA=0.009, CMIN/DF=1.02, P=0.388, CMIN=682.79$$

شکل ۳. مدل برازش شده جهت تعیین فرایند یاددهی یادگیری برنامه درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۵، تحلیل برازش مدل با عنایت به شاخص‌های برازندگی، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی برای سؤال موردنظر دارای برازش مناسبی است. به عبارت دیگر با توجه به سطح معناداری $\alpha \geq 0.05$ و مناسب بودن شاخص‌های برازندگی می‌توان از این مدل برای تعیین فرایند یاددهی-یادگیری برنامه درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا استفاده کرد.

جدول ۵. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی فرایند یاددهی یادگیری برنامه درسی هوش اخلاقی

شاخص‌های برازندگی الگو	الگوی برازش شده
CMIN	۶۸۷/۹
DF	۶۳۳
CMIN/DF	۱/۰۲
NPAR	۱۸۸
P	۰/۷۸۸
GFI	۰/۸۵
AGFI	۰/۸۱
IFI	۰/۹۹
TLI	۰/۹۹
CFI	۰/۹۹
NFI	۰/۹۳
RMSEA	۰/۰۰۹

شاخص‌های برازندگی الگو	مقادیر مطلوب
CMIN	= df
DF	۱
CMIN/DF	< ۲
NPARI	۱
P	> ۰/۵
GFI	> ۰/۹۰
AGFI	> ۰/۹۰
IFI	> ۰/۹۰
TLI	> ۰/۹۰
CFI	> ۰/۹۰
NEI	> ۰/۹۰
RMSEA	< ۰/۸

با توجه به اطلاعات جدول ۶، نتایج حاصل از تحلیل پارامترهای مدل اندازه‌گیری در فرایند یاددهی-یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا، ویژگی‌های مشترک با سیزده شاخص، همدلی با شش شاخص، خویشن‌داری با پنج شاخص، وجدان با پنج شاخص، احترام با چهار شاخص، انصاف با چهار شاخص و بردباری با چهار شاخص، دارای ضرایب مسیر (بارهای عاملی) استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده بالا بوده و تبیین‌کننده خوبی جهت سنجش آن عامل (فرایند یاددهی-یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا) می‌باشند. بنابراین تمامی شاخص‌ها قادر به سنجش سازه مکنون فرایند یاددهی-یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا با عنایت به مقادیر t آنان هستند. چراکه مقدار t بزرگ‌تر از ۱/۹۶ نشان‌دهنده این است که این شاخص‌ها می‌توانند به‌عنوان بارهای عاملی تأثیرگذار، متغیر فرایند یاددهی-یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا را تبیین کرده و این تأثیرگذاری در سطح $\alpha \leq ۰/۰۵$ معنادار است.

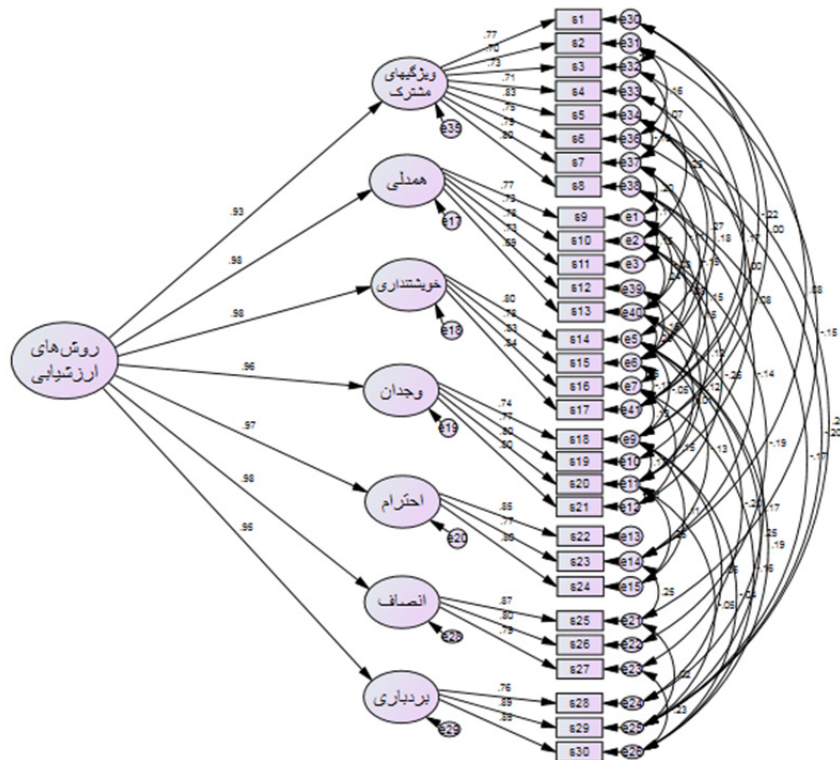
در این میان از بین هفت مؤلفه، «احترام» با بیشترین ضریب مسیر (۱/۰۰) و «ویژگی‌های مشترک» با کمترین ضریب مسیر (۰/۹۵) و از بین ۴۱ شاخص، گویه شماره ۲۶ (استفاده از روش قصه‌گویی برای مواجه‌شدن کودک با عمل افراد با وجدان و بی‌وجدان) با بیشترین ضریب مسیر (۰/۸۹) و گویه شماره ۲۱ (استفاده از آب‌بازی و شن‌بازی جهت انتقال حس آرامش) با کمترین ضریب مسیر (۰/۶۷) تبیین‌کننده مدل می‌باشند. در جدول ۴-۲۳ «فرایند یاددهی-یادگیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید علوم تربیتی و روانشناسی» اولویت‌بندی شده است.

جدول ۶. الگوی ساختاری مسیرها و ضرایب استاندارد آن‌ها در تحلیل عاملی تأییدی

سطح معناداری	ضرایب مسیر			زیرمؤلفه‌ها
	مقدار t	پارامتر استاندارد نشده	پارامتر استاندارد شده	
۰/۰۰۱	۱۳/۰۸	۰/۸۵	۰/۹۵	ویژگی‌های مشترک
۰/۰۰۱	۱۳/۵۵	۰/۷۹	۰/۹۹	همدلی
۰/۰۰۱	۱۱/۹۶	۰/۷۹	۰/۹۸	خویش‌داری
۰/۰۰۱	۱۱/۱۴	۰/۸۶	۰/۹۶	وجدان
۰/۰۰۱	۱۴/۱۱	۰/۸۹	۱/۰۰	احترام
۰/۰۰۱	۱۳/۴۵	۰/۸۵	۰/۹۶	انصاف
۰/۰۰۱	۱۳/۲۸	۰/۸۰	۰/۹۶	بردباری

۴.۶ روش‌های ارزشیابی جهت پرورش هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان براساس نظریه بوربا کدامند؟

با توجه به این‌که در این پژوهش روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا (شامل هفت زیرمؤلفه، ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری است) موردبررسی است. برای شناسایی و تبیین شاخص‌های این هفت مؤلفه، تحلیل عاملی اکتشافی یعنی شناسایی رابطه و بار عاملی بین شاخص‌ها (۳۰ شاخص) با هفت مؤلفه، انجام شد که در حد خیلی مطلوب بودند. در مرحله دوم جهت تعیین میزان رابطه بین روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی و هفت زیرمؤلفه‌ی آن براساس نظریه بوربا (ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول با نرم‌افزار AMOS²³ انجام شد.

RMSEA= 0.022 ,CMIN/DF = 1.09 ,P =0.134 ,CMIN =339.81

شکل ۴. مدل برازش شده جهت تعیین روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۷، تحلیل برازش مدل با عنایت به شاخص‌های برازندگی، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی برای سؤال موردنظر دارای برازش مناسبی است. به عبارت دیگر با توجه به سطح معناداری $\alpha \geq 0.05$ و مناسب بودن شاخص‌های برازندگی می‌توان از این مدل برای تعیین روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا استفاده کرد.

جدول ۷. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل
عاملی تأییدی روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی

شاخص‌های برازندگی الگو	CMIN	DF	CMIN/DF	NP/AR	P	GFI	AGFI	IFI	TLI	CFI	NFI	RMSEA
الگوی برازش شده	۳۳۹/۱	۳۱۲	۱/۰۹	۱۵۳	۰/۳۴	۰/۸۹	۰/۸۴	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۹	۰/۹۳	۰/۰۲۲
مقادیر مطلوب	= df	۱	< ۲	۱	> ۰/۵	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	> ۰/۹	< ۰/۰۸

با توجه به اطلاعات جدول ۸، نتایج حاصل از تحلیل پارامترهای مدل اندازه‌گیری در روش‌های ارزشیابی برنامه درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا، ویژگی‌های مشترک با هشت شاخص، همدلی با پنج شاخص، خویشتن‌داری با چهار شاخص، وجدان با چهار شاخص، احترام با سه شاخص، انصاف با سه شاخص و بردباری با سه شاخص، دارای ضرایب مسیر (بارهای عاملی) استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده بالا بوده و تبیین‌کننده خوبی جهت سنجش آن عامل (روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا) می‌باشند. بنابراین تمامی شاخص‌ها قادر به سنجش سازه مکنون روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا با عنایت به مقادیر t آنان هستند. چراکه مقدار t بزرگ‌تر از ۱/۹۶ نشان‌دهنده این است که این شاخص‌ها می‌توانند به‌عنوان بارهای عاملی تأثیرگذار، متغیر روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا را تبیین کرده و این تأثیرگذاری در سطح $\alpha \leq ۰/۰۵$ معنادار است.

در این میان از بین هفت مؤلفه، «همدلی»، «خویشتن‌داری» و «انصاف» با بیشترین ضریب مسیر (۰/۹۸) و «ویژگی‌های مشترک» با کمترین ضریب مسیر (۰/۹۳) و از بین ۳۰ شاخص، گویه شماره ۸ (ارزشیابی مؤلفه‌های هوش اخلاقی در قالب حل مسئله و در زندگی واقعی انجام گیرد) و گویه شماره ۲۹ (با استفاده از روش سنجش عملکردی توانایی کودک را نسبت به صبر در برابر خواسته‌هایش را مورد ارزیابی قرار دهد) با بیشترین ضریب مسیر (۰/۸۹) و گویه شماره ۱۳ (با مقیاس رتبه‌بندی میزان دستیابی کودک به رفتار خودآگاه در زمینه همدلی مورد ارزیابی قرار گیرد) با کمترین ضریب مسیر (۰/۶۱) تبیین‌کننده

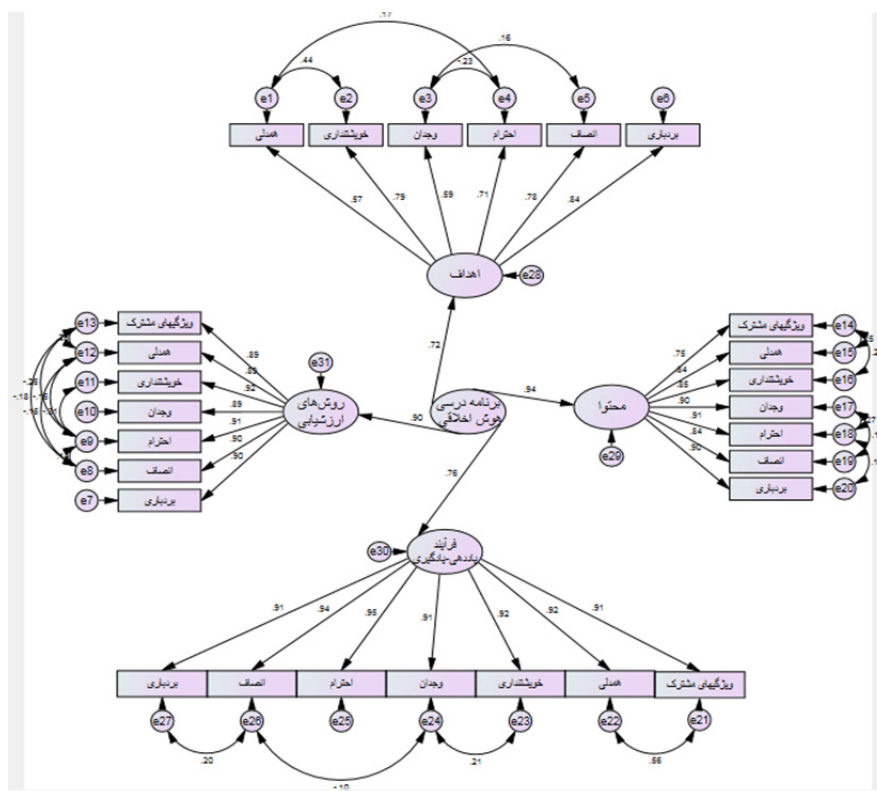
مدل می‌باشند. در جدول ۸ «روش‌های ارزشیابی برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا از نظر اساتید علوم تربیتی و روانشناسی» اولویت‌بندی شده است.

جدول ۸ الگوی ساختاری مسیرها و ضرایب استاندارد آن‌ها در تحلیل عاملی تأییدی

سطح معناداری	ضرایب مسیر			زیرمؤلفه‌ها
	مقدار t	پارامتر استاندارد نشده	پارامتر استاندارد شده	
۰/۰۰۱	۱۰/۲۹	۱/۰۸	۰/۹۳	ویژگی‌های مشترک
۰/۰۰۱	۱۰/۳۰	۰/۹۳	۰/۹۸	همدلی
۰/۰۰۱	۱۱/۱۵	۱/۲۳	۰/۹۸	خویش‌داری
۰/۰۰۱	۹/۹۲	۱/۱۲	۰/۹۶	وجدان
۰/۰۰۱	۱۱/۸۴	۱/۱۹	۰/۹۷	احترام
۰/۰۰۱	۱۲/۱۳	۱/۱۶	۰/۹۸	انصاف
۰/۰۰۱	۱۰/۱۱	۱/۱۹	۰/۹۵	بردباری

۵.۶ آیا برنامه‌درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا از اعتبار برخوردار است؟

جهت پاسخگویی به این سؤال، تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم با نرم‌افزار AMOS²³ انجام شد. با توجه به این‌که در این پژوهش برنامه‌درسی هوش اخلاقی دارای چهار مؤلفه اصلی، اهداف، محتوا، فرآیند یاددهی-یادگیری و روش‌های ارزشیابی است که هرکدام از این مؤلفه‌ها خود بر اساس نظریه بوربا دارای هفت زیر مؤلفه (ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) می‌باشند، سنجیده شده‌اند. جهت پاسخگویی به این سؤال مؤلفه‌های هوش اخلاقی به‌عنوان زیر مؤلفه در نظر گرفته شده‌اند. در مرحله سوم برای تعیین میزان اعتبار الگوی برنامه‌درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا، تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم انجام شد.

RMSEA= 0.040 ,CMIN/DF = 1.28 , P =0.001 ,CMIN =334.21

شکل ۵. مدل برازش شده جهت تدوین الگوی برنامه درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا

با توجه به نتایج حاصل از جدول ۹، تحلیل برازش مدل با عنایت به شاخص‌های برازندگی، می‌توان گفت که مدل تحلیل عاملی برای سؤال موردنظر دارای برازش مناسبی است. به عبارت دیگر با توجه مناسب بودن شاخص‌های برازندگی می‌توان از این مدل برای تعیین برنامه درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا استفاده کرد و الگوی برنامه درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا از اعتبار خوبی برخوردار است.

جدول ۹. شاخص‌های نیکویی برازش مدل تحلیل عاملی تأییدی برنامه‌درسی هوش اخلاقی

شاخص‌های برازندگی الگو	CMIN	DF	CMIN/DF	NPAR	P	GFI	AGFI	IFI	TLI	CFI	NFI	RMSEA
الگوی برازش شده	۳۳۴/۲۱	۲۶۰	۱/۲۸	۱/۸	۰/۰۰۱	۰/۸۸	۰/۸۳	۰/۹۹	۰/۹۸	۰/۹۹	۰/۹۵	۰/۰۴۰
مقادیر مطلوب	= df	۱	< ۲	۱	> ۰/۰۵	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	> ۰/۹۰	< ۰/۰۸

با توجه به اطلاعات جدول ۱۰، نتایج حاصل از تحلیل پارامترهای مدل اندازه‌گیری برنامه‌درسی هوش اخلاقی دارای ضرایب مسیر (بارهای عاملی) استاندارد نشده و ضرایب استاندارد شده بالا بوده و تبیین‌کننده خوبی برای اثربخشی با توجه به ضرایب t در سنجش آن عامل (اهداف، محتوا، فرآیند یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی) می‌باشند. بنابراین تمامی مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌ها قادر به سنجش سازه مکنون برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا با عنایت به مقادیر t آنان هستند. چراکه مقدار t بزرگ‌تر از ۱/۹۶ نشان‌دهنده این است که این شاخص‌ها می‌توانند به‌عنوان بارهای عاملی تأثیرگذار، متغیر برنامه‌درسی هوش اخلاقی بر اساس نظریه بوربا را تبیین کرده و این تأثیرگذاری در سطح $\alpha \leq ۰/۰۵$ معنادار است.

نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی تأییدی مرتبه دوم نشان می‌دهد که ضرایب استاندارد میزان سنجش برنامه‌درسی هوش اخلاقی به‌وسیله اهداف، محتوا، فرآیند یاددهی - یادگیری و ارزشیابی به ترتیب برابر با ۰/۷۲، ۰/۹۴، ۰/۷۶، و ۰/۹۰ است و چون سطح معناداری برابر ۰/۰۰۱ کوچک‌تر از سطح معناداری $\alpha = ۰/۰۵$ است. بنابراین قدرت رابطه بین عامل (برنامه‌درسی هوش اخلاقی) و مؤلفه‌های قابل مشاهده (اهداف، محتوا، فرآیند یاددهی - یادگیری و ارزشیابی) خیلی مطلوب است. لذا می‌توان گفت که این چهار مؤلفه توانسته‌اند متغیر پنهان را به‌خوبی بسنجند. در این میان از بین چهار مؤلفه، «محتوا» با بیشترین ضریب مسیر (۰/۹۴) و «اهداف» با کمترین ضریب مسیر (۰/۷۲) تبیین‌کننده مدل می‌باشند.

جدول ۱۰. الگوی ساختاری مسیرها و ضرایب استاندارد آنها در تحلیل عاملی مرتبه دوم

سطح معناداری	ضرایب مسیر			مؤلفه‌ها
	مقدار t	پارامتر استاندارد نشده	پارامتر استاندارد شده	
۰/۰۰۱	۶/۱۱	۰/۷۹	۰/۷۲	اهداف
۰/۰۰۱	۶/۲۱	۱/۰۸	۰/۹۴	محتوا
۰/۰۰۱	۶/۱۴	۰/۸۸	۰/۷۶	فرآیند یاددهی - یادگیری
۰/۰۰۱	۶/۴۴	۱/۰۲	۰/۹۰	روش‌های ارزشیابی

۷. بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که اساتید علوم تربیتی و روانشناسی مراکز آموزش عالی، برنامه‌درسی هوش اخلاقی که دارای چهار مؤلفه اصلی، اهداف، محتوا، فرآیند یاددهی - یادگیری و روش‌های ارزشیابی است که هرکدام از این مؤلفه‌ها خود بر اساس نظریه بوربا دارای هفت زیر مؤلفه (ویژگی‌های مشترک، همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری) می‌باشند، را مورد تأیید قرار دادند. رشد مؤلفه‌های هوش اخلاقی می‌تواند در اهداف، محتوا، فرآیندهای یاددهی - یادگیری گنجانده شود. این تحقیق برنامه درسی هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا را برای دوره پیش از دبستان تدوین و عناصری که باعث رشد هوش اخلاقی در کودکان این دوره می‌شود را مشخص ساخته است.

همچنین با توجه به نتایج پژوهش اهداف برنامه‌درسی هوش اخلاقی در همه‌ی مؤلفه‌های هوش اخلاقی براساس نظریه بوربا (شامل همدلی، خویش‌داری، وجدان، احترام، انصاف و بردباری)، کودک به مرحله‌ای برسد که این مؤلفه‌ها جزئی از رفتار آگاهانه آنها شود که در این راه کودک باید مراحل مختلفی را طی کند که در برنامه‌ی طراحی شده ذکر شده است. همچنین در محتوای برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان باید به احساسات و علائق کودک توجه شود و این کار با تنوع فعالیت‌ها در محتوا و خودآشنایی کودک می‌تواند به نتیجه برسد. همچنین توجه به زندگی واقعی کودک، توجه به بُعد اجتماعی، هیجانی و شناختی کودک در محتوا حائز اهمیت است و در این راه باید از فایل‌های صوتی و سناریوهایی جهت آشنا کردن کودک با مؤلفه‌ی موردنظر، فرصت تفکر و عمل و همچنین روبرو کردن کودک با پیامدهای آن کار بهره جست، که در برنامه‌ی طراحی شده ذکر شده‌اند. همچنین فرایندهای یاددهی - یادگیری برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان باید به فعال بودن کودک، ایجاد تجاربی لذت‌بخش برای او، تنوع در فعالیت‌ها، به چالش کشیدن کودک،

توجه به توانایی و علایق کودک و همچنین به نمایش گذاشتن مؤلفه‌های هوش اخلاقی توسط خود معلم در عمل و مسئله‌ی الگوگیری کودک مدنظر قرار گیرد. فرایندهای یاددهی-یادگیری در برنامه درسی طراحی شده باید شامل: روش تدریس ایفای نقش، روش قصه‌گویی، روش نمایش عروسکی، اجرای نمایشنامه، بازی، روش بحث گروهی، روش حل مسئله، روش بدیعه‌پردازی و روش بازش مغزی باشد. همچنین ارزشیابی برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان باید در موقعیت‌های واقعی و به صورت غیررسمی، در قالب حل مسئله و زندگی واقعی از راه مشاهده مداوم معلم صورت گیرد. در ارزشیابی توجه به نقاط قوت کودک و تأکید بر آن، دادن بازخوردی فوری به کودک و توجه به این‌که باید کودک را با توجه به پیشرفت خودش و نه با دیگران مقایسه کرد، توجه نمود. همچنین روش‌های ارزشیابی که باید در برنامه‌ی طراحی شده استفاده کرد باید شامل: روش کارپوشه، روش مشاهده مداوم، ارزشیابی از طریق روش بازی، پرسیدن سؤالات شفاهی، استفاده از مقیاس رتبه‌بندی، استفاده از چک‌لیست، مقیاس درجه‌بندی، استفاده از ثبت وقایع به صورت واقع نویسی، سنجش عملکردی، تهیه‌ی فهرست و ارسای با استفاده از روش مشاهده، استفاده از روش پروژه و تهیه‌ی داستان‌های نیمه‌تمام جهت ارزیابی میزان دستیابی کودک به مؤلفه‌ها باشد.

با توجه به این‌که پژوهشی مشابه جهت مقایسه تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی از نظر متخصصان وجود ندارد، لذا زیرمؤلفه‌های آن‌که همان اهداف، محتوا، فرایندهای یاددهی-یادگیری و ارزشیابی می‌باشند، مبنا قرار داده می‌شوند. بنابراین با توجه به پاسخ سؤالات ذکرشده در بالا، نتایج پژوهش در زیر مؤلفه‌ی اهداف با تحقیقات امینی مقدم، محمدرضایی و مکوندحسینی (۱۳۹۷)، در اهداف همدلی با آیتم (برانگیختگی کودک نسبت به احساسات)، اهداف مؤلفه خویشتن‌داری (حفظ آرامش در مواقع عصبانیت، مقاومت در برابر موقعیت‌های آنی)، مؤلفه‌ی وجدان (آشنایی با رفتارهای باوجدان و بدون وجدان اخلاقی، برانگیختگی احساسات در هنگام انجام کارهای درست و اشتباه)، مؤلفه‌ی بردباری (توانایی در برابر نه شنیدن، گوش دادن به دستورالعمل‌ها)، مؤلفه‌ی احترام (آشنایی با عبارات محترمانه، احترام به دارایی‌های شخصی و غیرشخصی و عمل به رفتار محترمانه)، مؤلفه‌ی انصاف (پیروی از قوانین، برانگیختگی در برابر بی‌عدالتی)، همسو است. نتایج تحقیق کلارکن (۲۰۰۹)، در اهداف مؤلفه‌ی همدلی (توانایی شناسایی و احساسات دیگران و حساسیت نسبت به آن‌ها، تقویت واژگان عاطفی)، در مؤلفه‌ی وجدان (آموزش رفتار

صحیح از اشتباه)، در مؤلفه‌ی خویش‌داری (توانایی مقابله با وسوسه‌ها و خواسته‌های آنی)، در مؤلفه‌ی احترام (احترام به شأن و حقوق دیگران)، و در مؤلفه‌ی انصاف (با ایستادگی در برابر بی‌عدالتی)، با نتایج این تحقیق همسو است و این آیتم‌ها را برای زیر مؤلفه‌های نظریه بوربا و سازگاری آن بر روی هوش اخلاقی کودکان در نظر گرفته است. همچنین تحقیق صالح (۲۰۱۸)، همسو با تحقیق است زیرا اهداف برنامه درسی بوربا را برای مؤلفه‌ی همدلی (حساسیت نسبت به احساسات دیگران)، برای مؤلفه‌ی وجدان (شناسایی راه درست از اشتباه)، برای مؤلفه‌ی خویش‌داری (سرکوب کردن خواسته‌های آنی، انتخاب گزینه صحیح مطابق با اصول)، برای مؤلفه‌ی احترام (رفتار محترمانه با دیگران) و برای مؤلفه‌ی بردباری (توانایی نه شنیدن در برابر خواسته‌ها)، را در نظر گرفت و همچنین به لزومیت وجودی تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی و نقش آن در کودکی با توجه به بحران‌های جامعه تأکید کرد. همچنین اکبولوت، سن، بشیروغلو و سنجوق (۲۰۱۹)، در تحقیقی به شناخت احساسات خود و دیگران و درک درست از آن احساسات تأکید کردند که با اهداف مؤلفه‌ی همدلی در این تحقیق همسو است. در زیر مؤلفه‌ی محتوا، نتایج این پژوهش با سعدی پور ابراهیمی قوام، خباز، درتاج و خامسان (۱۳۹۶)، همسو است زیرا در نتایج برنامه‌ای آن‌ها تأکید بر محتوای مناسب و استفاده از داستان‌ها، نمایشنامه‌ها، بازی‌ها، قصه و ابزارهای متنوع دیگر و تأکید بر نقش بی‌بدیل معلم در آموزش و تحکیم مفاهیم احترام، همدلی و خویش‌داری کودکان پیش از دبستان کردند. همچنین نتایج تحقیق، قورچیان (۱۳۹۶)، درزمینه‌ی تأکید بر این که محتوا باید مطابق با توانایی، استعداد و علاقه‌ی دانش‌آموزان باشد و باید بین محتوا و زندگی واقعی دانش‌آموزان رابطه وجود داشته باشد، با آیتم‌های (نمونه محتوای بازی‌ها، داستان‌ها و نمایشنامه‌ها درزمینه مؤلفه‌های هوش اخلاقی باید به بیان احساسات و علایق کودکان توجه شود، محتوا درزمینه مؤلفه‌های هوش اخلاقی باید با توجه نیازهای حیاتی یادگیرندگان و زندگی واقعی او باشد)، با این تحقیق همسو است. نتایج این تحقیق با تحقیق رضاپورمیرصالح، خردمند و شاهی (۱۳۹۶)، همسو است زیرا در تحقیق آن‌ها محتوای جلسات آموزش هوش اخلاقی در جهت دستیابی به عملکرد اجتماعی و رفتاری بهتر در کودکان، در مؤلفه‌ی احترام: توصیف جملات و کلمات احترام‌آمیز با آیتم (محتوا باید تصاویری را در جهت شناخت رفتارهای محترمانه و عبارات‌های مرتبط با آن‌ها (ببخشید، خواهش می‌کنم، بفرمایید و...))، را فراهم آورد، بحث و مثال از پیامدهای رفتار احترام‌آمیز و رفتار بی‌احترامی با آیتم (محتوا

باید فرصت‌های را برای روبرو شدن کودک با پیامدهای رفتار بی‌ادبانه و گستاخانه را فراهم آورد، محتوا در مؤلفه‌ی وجدان: ذکر مثال‌های از رفتار یک فرد با وجدان و بی‌وجدان با آیتم (محتوا باید سناریوهای را در جهت نحوه عمل افراد با وجدان و بی‌وجدان در موقعیت‌های مختلف در برداشته باشد)، در محتوای مؤلفه‌ی خویش‌داری: ذکر مثال‌های از کنترل خود در مواجهه با رویدادها، تأکید بر حفظ آرامش و کنترل خشم با آیتم (محتوا باید شامل سناریوهایی در جهت کنترل عصبانیت، کج خلقی و تحریک‌پذیری و حفظ آرامش باشد)، در محتوای مؤلفه‌ی انصاف: ذکر مثال‌هایی از قضاوت در برابر دیگران با آیتم (محتوا باید فرصت‌هایی را برای یادگیری قضاوت صحیح فراهم آورد) و در محتوای مؤلفه‌ی بردباری: نوع عکس‌العمل در موقعیت خشم برانگیز و کنترل خشم با آیتم (محتوا باید سناریوهای را در زمینه‌ی کسب مهارت حفظ آرامش در مواقع تنش‌زا را فراهم آورد)، در یک راستا است؛ اما در جهت این‌که آیتم احترام به تفاوت‌های فردی را در محتوای مؤلفه‌ی انصاف قرار داده‌اند و در پرسشنامه محقق ساخته این آیتم در مؤلفه‌ی احترام قرار دارد، ناهمسو است. در زیر مؤلفه‌ی فرایندهای یاددهی-یادگیری، نتایج این تحقیق با تحقیق یان (۲۰۱۷)، همسو است زیرا، به مشترکات فرایند یاددهی یادگیری، به آیتم‌های (فرصت تفکر و اظهارنظر دادن به کودک، فعال بودن کودک، ارتباط بازندگی واقعی کودک، تنوع در روش‌ها، ایجاد چالش، برانگیختگی هیجانی در کودک، استفاده از بازی و الگوگیری از معلم)، در روش‌های این برنامه اشاره نموده است. در تحقیق پیری و ادیب (۱۳۸۶)، الگویی بهینه برای دوره پیش از دبستان ارائه کردند، که فرایندهای یاددهی-یادگیری آن ازجمله استفاده از روش بدیعه‌پردازی، بارش مغزی، روش بازی، ایفای نقش، قصه‌گویی الگوگیری مستقیم و حل مسئله با نتایج این پژوهش همسو است. همچنین نتایج پژوهش مهرروز، شمسایی و براتیان (۱۳۹۸)، در راستای این تحقیق است، زیرا برای آموزش محتوای بردباری روش بازی، گفت‌وگو یا بحث گروهی، اجرای نمایش و قصه‌گویی را تعیین کردند. همچنین کهریزه، رضاییان فرجی و زندی‌پور (۱۳۹۷)، در تحقیقی به این نتیجه رسیدند که قصه‌گویی بر پرورش هوش اخلاقی کودکان تأثیر بارزی داشته و تقویت هوش اخلاقی کودکان بهترین فرصت برای قرار دادن فرزندان در مسیر درست است تا علاوه بر درست فکر کردن، درست هم عمل کنند که با نتایج این تحقیق همسو است. همچنین عقیلی، علم‌الهدی و فتاحی و اجارگاه (۱۳۹۷)، در الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی به روش‌های یاددهی-یادگیری: بحث کلاسی، حل مسئله، داستان‌گویی، پیوند

فراگیران با موقعیت‌های واقعی و پایبندی عملی معلم به ارزش‌های اخلاقی اشاره کردند که با روش‌های به کار گرفته در این تحقیق همسویی دارد. تحقیق جلائی، ملایی و خدابخش پیرکلانی (۱۳۹۸)، بازی را روشی جهت افزایش مؤلفه‌ی خویش‌داری و وجدان در کودکان دانستند که با آیتم‌های (استفاده از بازی‌ها برای تصمیم‌گیری رفتار صحیح در موقعیت‌های ایجادشده (مؤلفه خویش‌داری) و استفاده از بازی‌ها برای تصمیم‌گیری رفتار صحیح در موقعیت‌های ایجادشده (مؤلفه وجدان))، همسو و در یک راستا است. همچنین مشفق، لطیفی (۱۳۹۸)، در بسته آموزشی که جهت اثربخشی پرورش مهارت‌های زندگی بر هوش اخلاقی دانش‌آموزان تهیه کردند، از روش‌های فعال ازجمله روش قصه‌گویی، روش ایفای نقش، روش بحث و گفت‌وگو، روش بارش مغزی و اجرای نمایش استفاده کردند که با روش‌های به کار گرفته‌شده در این پژوهش همسو است. همچنین نتایج تحقیق با تحقیقات لیمن (۲۰۰۳)، ترابی (۱۳۸۶)، پارکر و همکاران (۲۰۱۰) و اسمتانا (۲۰۰۶)، در زمینه‌ی تأثیر روش قصه‌گویی بر مؤلفه‌ی انصاف کودکان که یکی از آیتم‌های پرسشنامه (استفاده از روش قصه‌گویی برای آشنایی قضاوت صحیح و قضاوت‌های ناصحیح) است، ناهمسو است، زیرا آن‌ها به این نتیجه رسیدند که روش قصه‌گویی بر مؤلفه‌ی انصاف بی‌تأثیر بوده است. تصور می‌شود دلیل ناهمخوانی مؤلفه‌ی انصاف در کودکان می‌تواند به علت سطح تحول اخلاقی کودک باشد. زیرا از نظر کلبِرگ کودکان ۴ تا ۱۰ سال، در مرحله‌ی پیش عرفی یعنی مرحله‌ی اجتناب از تنبیه و کسب پاداش قرار دارد و کودک به پیامد عمل اخلاقی فکر نمی‌کند و از نظر آن‌ها عملی اخلاقی است که برای آنان فایده دارد. به همین دلیل تصور می‌شود به دلیل گروه سنی افراد نمونه، مفهوم انصاف به‌درستی درک نشده باشد. همچنین نتایج علی‌اکبری، علیپور و درنجفی شیرازی (۱۳۹۳)، در زمینه‌ی اثربخشی قصه‌گویی بر افزایش فضیلت اخلاقی انصاف تأثیری ندارد، با آیتم پرسشنامه در مؤلفه‌ی انصاف (استفاده از روش قصه‌گویی برای آشنایی قضاوت صحیح و قضاوت‌های ناصحیح)، ناهمسو است. در زیر مؤلفه‌ی ارزشیابی، نتایج این پژوهش با پژوهش‌های آخس (۱۳۹۸)، سبزه (۱۳۹۴)، نادری (۱۳۹۵)، در طراحی الگوی ارزشیابی برنامه درسی با آیتم‌های (ارزشیابی به‌طور مداوم و منظم، ارزشیابی از طریق مشاهده، مقایسه کردن کودک با خودش، استفاده از چک‌لیست، انجام پروژه و کارپوشه) در این دوره همسو است. همچنین آیتی، قرآنی سیرجانی و غلام‌پور (۱۳۹۷)، در روش‌های ارزشیابی تربیت اخلاقی دانش‌آموزان به روش‌های خودارزیابی کودک، جامعیت و مداومت در ارزشیابی، ارزشیابی

از راه مشاهده، عملی بودن و استفاده از روش سنجش عملکردی را به کار گرفتند که با آیت‌های ارزشیابی در برنامه همسو است. همچنین سیف (۱۳۸۴)، استفاده از روش کارپوشه را خاصیت دوگانه آموزش و سنجش می‌داند؛ یعنی علاوه بر آن‌که یک روش سنجش است، از آن برای آموزش نیز می‌توان استفاده نمود که با گویه‌های (با استفاده از روش کارپوشه میزان تغییر هر کودک را به‌طور جداگانه مورد ارزیابی قرار دهد در مؤلفه همدلی، با استفاده از روش کارپوشه میزان انجام کار درست هر کودک در برخورد با موقعیت‌ها و دیگر کودکان مورد ارزیابی قرار دهد در مؤلفه وجدان، با استفاده از روش کارپوشه میزان تغییر گوش دادن کودک به دستورالعمل‌های بزرگ‌ترها را مورد ارزیابی قرار دهد در مؤلفه بردباری)، همسو است. همچنین باربرا (۲۰۰۹)، و اسکی (۲۰۰۸)، معتقدند که کارپوشه نه‌تنها مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، بلکه تعامل را در کلاس افزایش می‌دهد و با فرصت‌هایی برای بازخورد دادن فوری باعث موفقیت در امر یادگیری می‌شود که با نتایج تحقیق و استفاده از روش کارپوشه در تدوین برنامه همسو است.

نتایج این پژوهش می‌تواند کاربردهای زیادی در آموزش برنامه درسی دوره‌ی پیش از دبستان داشته باشد زیرا از یکسو به گسترش ادبیات نظری در زمینه‌ی برنامه درسی هوش اخلاقی کمک می‌کند و هم با توجه به این‌که در این پژوهش برنامه‌ای درسی برای هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان تدوین شده، می‌تواند راهنمایی برای کلیه مراکز مهدکودک‌ها و پیش‌دستانی‌ها، آموزش و پرورش، مربی‌ها و مدیران مراکز پیش‌دستانی و والدین دانش‌آموزان باشد. با توجه به این‌که این تحقیق اولین پژوهشی است که به تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان پیش از دبستان پرداخته است ضروری است تحقیقات بیشتری در این زمینه صورت گیرد تا آموزش و پرورش پیش‌دستان را در پرورش هوش اخلاقی دانش‌آموزان پیش‌دستان یاری رسانند.

کتاب‌نامه

- امینی مقدم، یاسمین؛ محمدرضایی، علی و مکوندحسینی، شاهرخ (۱۳۹۷)، «ساخت و اعتباریابی مقیاس هوش اخلاقی کودکان مبتنی بر نظریه بوربا»، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی دانشگاه علامه طباطبائی، سال نهم، شماره ۳۴، ص ۲۷-۴۵.
- آقا محمدی، جواد (۱۳۹۲)، «بررسی نقش الگوی تربیتی والدین در تربیت دینی فرزندان»، پژوهشنامه تربیت تبلیغی، سال اول، شماره ۲.

تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان ... (پروانه محیان و دیگران) ۴۰۱

آیتی، محسن؛ قرآنی سیرجانی، سیما و غلام‌پور، میثم (۱۳۹۷)، «تبیین عناصر برنامه درسی تربیت اخلاقی دانش‌آموزان ابتدایی مبتنی بر روان‌شناسی انسان‌گرا»، *مجله اخلاق زیستی*، دوره ۹، شماره ۳۱، ص ۶۱-۴۷.

بتول، سبزه (۱۳۹۴)، «طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینی برای کودکان پیش از دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه درسی، کارآفرینی و مربیان»، *فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان*، دوره ۱، شماره ۱، ص ۱۶۰-۱۴۰.

بنی‌اسدی، ابراهیم؛ برجعلی، احمد؛ مفیدی، فرخنده و بنی‌اسدی، فاطمه (۱۳۹۴)، «اثربخشی آموزش همدلی بر زورگویی کودکان ۴-۶ سال در مراکز پیش از دبستان»، *فصلنامه مطالعات پیش‌دبستان و دبستان*، سال اول، شماره ۱.

ترابی، ژ. (۱۳۸۹). *تأثیر آموزش گروهی بر هوش اخلاقی کودکان*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روانشناسی، خوراسگان: دانشگاه آزاد اسلامی.

ترتبی‌نژاد، حسین؛ قاسم‌پور، صفیه و طاهونه بان گل خطمی، سمیرا (۱۴۰۰)، «اثربخشی قصه‌گویی بر میزان هوش اخلاقی و گنجینه لغات دانش‌آموزان پایه دوم دبستان». *دوفصلنامه پویش در آموزش علوم تربیتی و مشاوره*، دوره هفتم، شماره ۱.

تقی‌پور، حسینعلی، کشاورز، لشکزاری و یوسف رشیدی، معصومه (۱۳۹۵). «دوره پیش‌دبستانی گام اول پیشرفت تحصیلی». *کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی*. دوره ۳.

جلائی، مانده؛ چراغ ملایی، لیلا و خدابخش پیرکلانی، روشنگر (۱۳۹۸)، «تأثیر بازی مبتنی بر هوش اخلاقی بر وجدان، خویشتن‌داری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی کودکان با استعداد دبستانی»، *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، دوره ۱۵، شماره ۵۴، ص ۸۹-۵۹.

درنجفی شیرازی، مهناز؛ علی‌اکبری، مهناز و علیپور، احمد (۱۳۹۳)، «اثربخشی قصه‌گویی بر مؤلفه‌های هوش اخلاقی کودکان دختر پیش‌دبستانی در شهر اصفهان»، *دوفصلنامه علمی - پژوهشی شناخت اجتماعی*، سال سوم، شماره ۲، پیاپی ۶.

رضاپور میرصالح، یاسر و شاهدهی، سمیه. (۱۳۹۶). «اثربخشی آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر بهبود حالت‌های خلقی و رفتارهای یادگیری دانش‌آموزان دختر دوره ابتدایی». *فصلنامه علمی - پژوهشی روانشناسی کاربردی*، سال ۵۵، شماره ۳ (۱۳). ص ۱۹۴-۱۷۵.

سعدی‌پور، اسماعیل؛ ابراهیمی قوام، صغری؛ خباز، هاجر؛ درتاج، فریبرز و خامسان، احمد (۱۳۹۶). «تأثیر آموزش برنامه‌ی ارتقاء راهبردهای تفکر چندجانبه (PATHS) بر احترام، همدلی و خویشتن‌داری کودکان پیش‌دبستانی با رویکرد اسلامی»، *فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، دوره ۲، شماره ۴، ص ۹۸-۶۷.

سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۱)، *روانشناسی تربیتی*، ناشر: دانشگاه پیام نور.

۴۰۲ تفکر و کودک، سال ۱۶، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۴

شیخ‌الاسلامی، علی و محمدی، نسیم (۱۳۹۸)، «اثربخشی آموزش مهارت‌های هوش اخلاقی بر سازش یافتگی (عاطفی، آموزشی، اجتماعی) دانش آموزان زورگو»، *مجله علوم روانشناختی*، دوره ۱۸، شماره ۷۷، ص ۵۲۷-۵۱۹.

صغری، محمود و نادرقلی، قورچیان. (۱۳۹۶)، «تحلیلی بر برنامه درسی پوچ در محتوای آموزشی»، دوره ۱۴، شماره ۲۷، ص ۷۴-۶۶.

عقیلی، رمضان؛ علم‌الهدی، جمیله و فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۹۷)، «بسط مدل مفهومی مراتب و مراحل تحول اخلاقی با تاکید بر آرای ارسطو»، *فصلنامه فلسفه و کلام اسلام آینه معرفت*، دوره ۱۸، شماره ۵۵، ص ۸۳-۱۰۲.

علیزاده، زهرا؛ دهقان، فاطمه و پروانه، الهام (۱۳۹۸)، «رابطه خود تنظیمی تحصیلی و هوش اخلاقی با پیشرفت تحصیلی»، *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، سال شانزدهم، شماره ۳.

فیروزآبادی، مهشید و آقایی جشقانی، اصغر (۱۴۰۰)، «اثربخشی آموزش گروهی همدلی مبتنی بر رویکرد شناختی-رفتاری بر پرخاشگری کودکان پیش دبستانی»، *پژوهش‌های علوم شناختی و رفتاری*، سال دهم، شماره دوم، پیاپی ۱۹.

قدم‌پور، عزت‌اله؛ کلانتر، جهانگیر و یوسف‌وند، لیلا (۱۳۹۷)، «تأثیر آموزش هوش اخلاقی به شیوهی قصه‌گویی بر بخشودگی بین فردی دانش آموزان». *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، شماره ۱.

قدم‌پور، عزت‌اله؛ حیدریانی، لیلا؛ کلانتر، جهانگیری و نصیری هانیس، غفار (۱۳۹۹)، «تأثیر آموزش هوش اخلاقی به شیوه قصه‌گویی بر سازگاری تحصیلی، اجتماعی و هیجانی دانش‌آموزان»، *فصلنامه علمی تدریس پژوهی*، سال هشتم، شماره دوم.

کهریزه، مهناز؛ رضاییان فرجی، حمید و زندی پور، طیبه (۱۳۹۷)، «تأثیر قصه‌گویی بر هوش اخلاقی و مؤلفه‌های آن در دانش آموزان دختر کلاس اول ابتدایی»، *فصلنامه سلامت روان کودک*، دوره ۵، شماره ۲، ص ۸۲-۷۲.

مشفق، مریم و لطیفی، زهره. (۱۳۹۸)، «اثربخشی بسته آموزش پرورش مهارت‌های زندگی مبتنی بر مبانی اسلامی با روش فعال بر هوش اخلاقی دانش آموزان دختر»، *فصلنامه مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، دوره ۴، شماره ۱، ص ۱۶۲-۱۴۵.

مهرز، میکایا؛ شمسایی، محمدمهدی و براتیان، روح‌اله (۱۳۹۸)، «اثربخشی آموزش بردباری بر سلامت روان و سازگاری کودکان پایه اول ابتدایی»، *فصلنامه پژوهش در سلامت روانشناختی*، دوره ۱۳، شماره ۴.

میکله بوربا (۱۳۹۰)، *پرورش هوش اخلاقی: هفت فضیلت اساسی که برای درست رفتار کردن به فرزندان باید آموخت*، ترجمه فیروزه کاووسی، تهران: انتشارات رشد.

نادری، سوسن (۱۳۹۵)، «شیوه‌های نوین ارزشیابی پیشرفت تحصیلی»، *نهمین کنفرانس آموزش شیمی ایران*، دوره ۹.

تدوین برنامه درسی هوش اخلاقی کودکان ... (پروانه محیان و دیگران) ۴۰۳

نریمانی، محمد؛ محمدی، گلاویز؛ الماسی راد، نسرین و محمدی، جهانگیر (۱۳۹۶)، «نقش هوش اخلاقی و ادراک خطر در پیش بینی فرسودگی تحصیلی و اهمال کاری دانش آموزان»، *مجله روان‌شناسی مدرسه*، دوره ۶، شماره ۲، ص ۱۴۵-۱۲۴.

وحدانی اسدی، محمدرضا؛ نوروزی، داریوش؛ فردانش، هاشم؛ علی‌آبادی، خدیجه و باقری، خسرو (۱۳۹۵). «اعتباریابی الگوی طراحی آموزشی برای آموزش اخلاق»، *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، دوره ۱۲، شماره ۴۰، ص ۱۹۱-۲۱۱.

وزیری یزدی، سعید؛ یوسفی، علی رضا و کشتی آرای، نرگس (۱۳۹۶)، «تبیین اهداف برنامه درسی پژوهش هوش اخلاقی کودکان دوره ابتدایی». *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، سال چهاردهم، دوره دوم، شماره ۲۸، ص ۲۳-۱۵.

ونیتا کول. (۱۳۹۳). *برنامه آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان*، ترجمه فرخنده مفیدی، تهران: انتشارات سمت.

هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۸). *مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل*، انتشارات سمت، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی.

Akbulut, M.E. & Sen,H.H & Besiroglu, B. & Selcuk, B. (2019). The Role of Theory of Mind, Emotion Knowledge and Empathy in Preschoolers' Disruptive Behavior. *Journal of Child and Family Studies*.

Barbera, E. (2009). Mutual feedback in e-portfolio assessment: an approach to the netfolio system. *British Journal of Educational Technology*, 40 (2), 342-357.

Clarcken.R.H. (2009). Moral Intelligence in the Schools. Paper presented at the annual meeting of the Michigan Academy of Sciences, Arts and Letters Wayne State University, Detroit, MI.

Karamad, J.& Fallah,V.& Salimi, L. (2020). Develop a Narrative Philosophy Education Program and Evaluate its Effectiveness on Moral Intelligence, Epistemological Beliefs and Emotional Self-Awareness in Adolescents. *Iranian journal of educational Sociology*. Volume 3, Number 2.

Lipman , M. (2003). *Thinking in Education* (2nd Ed.), Cambridge: Cambridge University Press.

Naqashzadeh, M.& Sabahizadeh, M. (2016). The effectiveness of the moral intelligence components training on the social interaction of female junior high school students. *Academic Journal of Psychological Studies* Vol. 5, Issue 2, 128-134, 2016.

Oskay, Z. F. (2008). The role of continuous assessment in primary school .Thesis of Master of education Doctoral dissertation. University of Zululand, Faculty of Education, Department of Foundations of Education.

Osman, Y. (2019). The significance in using role models to influence primary school children's moral development: Pilot study. *Journal of Moral Education*.

- Parker, J.G. & Asher, S.R. (2010). Friendship and friendship quality in middle childhood: Links with peer group acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611-621.
- Patel, M . (2021). Moral Intelligence: A Conceptual Framework and School Implications. *Journal of Multidisciplinary*. Vol.06, Iss.08, pp. 10-15.
- Retnowat,G & Agoes Salim, R. M. & Saleh, A.Y. (2018). effectiveness of picture story books reading to increase kindness in children aged 5-6 years. *Lingua Cultura*, 12 (1), February 2018, 89-95.
- Saleh, K. (2018). Moral Intelligence and its Role in Formulating Children Characters. Multi-Knowledge Electronic Comprehensive, *Journal For Education And Science Publications* (MECSJ) ISSUE (7).
- Yan, z. (2017). Research on the infiltration of moral education in preschool education. 2017 International Conference on Advanced Education, *Psychology and Sports Science* (AEPSS 2017).